

Livfulla och trygga torg

En fallstudie av Rådhusstorget i Umeå

Alva Rubertsson & Elin Thunberg

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Uppsala 2023

Livfulla och trygga torg. En fallstudie av Rådhusorget i Umeå

Lively and safe urban squares. A case study of Rådhusorget in Umeå

Alva Rubertsson & Elin Thunberg

Handledare: Viveka Hoff, SLU, Institutionen för stad och land
Examinator: Malin Eriksson, SLU, Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur
Kurskod: EX0861
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2023
Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Torg, offentliga ytor, social hållbarhet, trygghet, livfullhet, aktiviteter

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Sammanfattning

Till följd av dagens kraftigt växande städer och förtätning som stadsideal blir de offentliga ytorna extra viktiga för människors välmående. Social hållbarhet handlar om att utforma städer där människors mående sätts i fokus. En viktig del av den socialt hållbara staden är de offentliga platserna som ska vara till för alla och skapa möjligheter för möten. Torgen är ett av de viktigaste offentliga rummen då de oftast är placerade i stadens mest centrala delar och har historiskt sett alltid fungerat som en plats där stadens medborgare kan mötas. En grundförutsättning för att människor ska trivas och vilja använda ett torg är att det inbringar trygghet. Därav kan tomma torg resultera i en upplevelse av otrygghet. Syftet med den här uppsatsen är att få en större förståelse för hur livfulla och trygga torg kan uppnås för att bidra till att skapa socialt hållbara städer.

För att besvara uppsatsens frågeställning har Rådhusorget undersökts genom platsanalyser som utgått från olika teoretiska ramverk. I analysen har Jan Gehls kriterier för *Bekvämlighet* och kategorisering av aktiviteter i det offentliga rummet använts för att bedöma vilka aspekter som bidrar till ett livfullt torg. För att bedöma tryggheten på Rådhusorget har Boverkets utgångspunkter analyserats. Det har även skett en dokumentgranskning av Rådhusorget's gestaltningsprogram och planer för kommunens arbete för social hållbarhet på offentliga platser. Det gav en ökad förståelse för arkitekternas utgångspunkter vid renoveringen av torget samt en övergripande uppfattning för kommunens visioner. Genom att notera torgets aspekter utifrån ramverken gavs en insikt i hur utformningen påverkade användningen och upplevelsen av trygghet på torget. Några aspekter som noterades bidra till ökad användning och trygghet på torget var bland annat att det var enkelt att få en överblick på torget och dess omgivning. Den huvudsakliga bristande kvaliteten på torget var att det fanns få faktorer som bjöd in till att stanna upp och utföra olika aktiviteter.

Nyckelord: Torg, offentliga ytor, social hållbarhet, trygghet, livfullhet, aktiviteter

Abstract

As a result of today's rapidly growing cities and densification as an ideal in city planning, public places become extra important for people's well-being. Social sustainability is about designing cities where people's wellbeing is the top priority. An important part of a socially sustainable city is that the public places should be accessible for everybody while also creating opportunities for social encounters. The urban square is one of the most important public spaces since they usually are situated in the most central part of the city. Historically, the squares have always functioned as a meeting place for the citizens. A basic requirement for people to enjoy and use an urban square is that it brings a feeling of safety. Hence an empty square can lead to people experiencing a feeling of lack of safety. The intention of this essay is to get a broader understanding of how to achieve lively and safe urban squares to contribute to a socially sustainable city.

In order to answer the essay's research question, Rådhusorget has been investigated through a case study based on various theoretical frameworks. The analysis is based on Jan Gehl's criteria for *Comfort* and categorization of activities in the public space and Boverkets criteria on the experience of safety in public environments. There has also been a document review of Rådhusorget's designprogram and planning for the township's work for social sustainability in public places.

This gave an increased understanding of the architects' main focus for the renovation as well as an overall understanding of the township's goals. By analysing the square's different aspects based on the theoretical frameworks, a broader understanding was given about how the design influenced the usage and safety on Rådhusorget. Some aspects that were noted to contribute to increasing liveliness and safety in the square were, among other things, that it was easy to get an overview of the square and its surroundings. The main lack of quality of the square was that there were few factors that made people want to stay for a longer time and participate in different activities.

Keywords: Urban square, public places, social sustainability, safety, liveliness, activities

Förord

Detta självständiga arbete i landskapsarkitektur utförs inom landskapsarkitektprogrammet på SLU universitet, Uppsala. Arbetet omfattar 15 högskolepoäng på grundnivå (G2E). Vi som skrivit arbetet är Alva Rubertsson och Elin Thunberg. Att skriva i par har underlättat då vi har kunnat planera och diskutera tillsammans för att ta oss vidare i arbetet. Materialet som ligger till grund för uppsatsen har tagits fram och processats gemensamt. Därav har båda varit delaktiga i varje del även om vi sedan delat upp vem som ska skriva utkast till vilken del. Därefter har vi gemensamt läst igenom och renskrivit varje del tillsammans så att båda står bakom det vi säger i uppsatsen.

Ansvar för att skriva utkast för de olika teoretiska ramverken i bakgrunden för analysen och resultatet delades upp. Alva fokuserade på Boverkets punkter för trygghet och Elin fokuserade på Jan Gehls kriterier för *Bekvämlighet*. Båda deltog vid analysen och har tillsammans kommit fram till resultatet.

Båda har bidragit med foton och illustrationsinsamling.

Till vår hjälp under processen har vi haft vår handledare Viveka Hoff och handledningsgrupp. Tack för rådgivning och stöd. Vi vill även tacka Thorbjörn Andersson på Sweco för godkännande att använda oss av figurer och illustrationer från Rådhusstorgets gestaltningsprogram.

Innehållsförteckning

Förord	5
Figurförteckning	8
1. Inledning	10
1.1 Syfte och frågeställning.....	11
1.2 Begreppsdefinition	12
1.2.1 Social hållbarhet	12
1.2.2 Offentliga platser.....	12
1.2.3 Torg.....	12
1.2.4 Trygghet.....	13
2. Metod	14
2.1 Litteraturöversikt.....	14
2.2 Platsanalys.....	15
2.3 Dokumentgranskning	16
3. Bakgrund	17
3.1 Torgs funktion historiskt sett till idag	17
3.2 Rådhusorget i Umeå	19
3.3 Rådhusorget's gestaltningsprogram	20
3.4 Umeå kommuns mål för social hållbarhet.....	22
4. Teoretiska perspektiv	24
4.1 Gehls kriterier för bekvämlighet	24
4.1.1 Möjlighet att gå	24
4.1.2 Möjlighet att stanna upp.....	25
4.1.3 Möjlighet att sitta	25
4.1.4 Möjlighet att se.....	26
4.1.5 Möjlighet att prata och höra	27
4.1.6 Möjlighet till aktivitet.....	27
4.2 Gehls olika aktiviteter i det offentliga rummet	27
4.2.1 Nödvändiga aktiviteter	28
4.2.2 Valfria aktiviteter	28
4.2.3 Sociala aktiviteter.....	28
4.3 Boverkets utgångspunkter för trygghet.....	29

5.	Analys av Rådhusorget	30
5.1	Gehls kriterier för bekvämlighet	30
5.1.1	Möjlighet att gå	30
5.1.2	Möjlighet att stanna upp.....	31
5.1.3	Möjlighet att sitta	31
5.1.4	Möjlighet att se.....	33
5.1.5	Möjlighet att prata och höra	34
5.1.6	Möjlighet till aktivitet.....	35
5.2	Nödvändiga, valfria och sociala aktiviteter.....	36
5.3	Boverkets kriterier för trygghet.....	36
5.3.1	Går att överblicka.....	37
5.3.2	Ger kontakt med omgivningen.....	37
5.3.3	Är befolkade.....	37
5.3.4	Går att orientera sig i	37
5.3.5	Blandar vägar och bebyggelse	37
5.3.6	Är välskötta	38
5.4	Sammanfattning	39
6.	Diskussion	40
6.1	Resultatdiskussion	40
6.2	Framtidens torg	41
6.3	Metodkritik.....	42
6.4	Vidare forskning	43
6.5	Avslutning.....	44
	Referenser	45

Figurförteckning

Figur 1. Rådhusstorgets yta definieras inom den orange streckade rutan. Det är Umeås mest centrala plats med närhet till lokala landmärken som Umeälven, kulturhuset Väven, Rådhusparken och Centralstationen. Illustrationer av Rubertsson & Thunberg 2023, Flygfoto © Lantmäteriet 2023.....	19
Figur 2. Perspektivbild som visar på olika delar av Rådhusstorget. Genom bilden går det att få en uppfattning om hur rumsligheten upplevs. Sweco (2015:11).	21
Figur 3. I närheten av cykel- och bilparkeringarna finns det sittplatser utplacerade. Att platsen främst används som passage kan bero på de breda gångstråken och bristen på intressanta vyer. Fotografi: Rubertsson & Thunberg 2023.....	31
Figur 4. Den här bänken är placerad i det södra hörnet av torget och är ett exempel på de primära sittplatser som finns där. Fotografi: Rubertsson & Thunberg 2023.....	32
Figur 5. Illustrationen från gestaltningsprogrammet visar hur flera sällskap kan sitta på granitblocken samtidigt. Sweco (2015:19).....	33
Figur 6. Fotografiet visar hur granitblockens storlek skiljer sig i verkligheten jämfört med illustrationen i figur 5. Fotografi: Rubertsson & Thunberg 2023.	33
Figur 7. Illustrationen visar på hur torgets utformning är anpassad för att skapa siktlinjer mellan paradaxeln som sträcker sig från Centralstationen i norr till Umeälven i syd. Siktlinjerna synliggörs genom de gula pilarna.Sweco (2015:9).	34
Figur 8. Utifrån illustrationen från gestaltningsprogrammet upplevs talarpodiet som effektivt. Sweco (2015:3,22).	35
Figur 9. Fotografiet visar den verkliga upplevelsen av talarpodiet som till skillnad från illustrationen upplevs mindre dramatisk. Fotografi: Rubertsson & Thunberg 2023.	35
Figur 10. Fotografiet visar konstverket Listen som utgör ett element att beskåda på torget. Fotografi: Rubertsson & Thunberg 2023.	36
Figur 11. Fotografiet visar konstverket Standing man som till skillnad från Listen smälter in i omgivningen. Fotografi: Rubertsson & Thunberg 2023.	36

Figur 12. Vattenrännorna är inte i bruk under vintern och då verkar det finnas en tendens att skräp och löv samlas upp i rännorna. Fotografi: Rubertsson & Thunberg 2023. 38

1. Inledning

Social hållbarhet handlar om att uppfylla människors grundläggande behov och mänskliga rättigheter samtidigt som levnadsstandarden är god (Folkhälsomyndigheten 2022). Att utforma samhällen där alla är inkluderade är en viktig del i att uppnå social hållbarhet (ibid.). Förenta nationerna har tagit fram 17 globala mål för en social, ekologisk och ekonomisk hållbar utveckling. Inom dessa finns delmål 11 som handlar om hållbara städer och samhällen, vilket innefattar byggande av bostäder och infrastruktur samt offentliga platser (UNDP u.å.). Mål 11 är uppdelat i delmål där flera berör de allmänna uterummets utveckling. Delmål 11.3 ska arbeta för en inkluderande och hållbar urbanisering. Delmål 11.7 handlar om att skapa säkra och inkluderande grönområden och offentliga platser. Det gäller främst för kvinnor, barn, äldre personer och personer med funktionsvariation (UNDP u.å.).

Då dagens samhälle präglas av urbanisering förutspår Förenta nationerna att år 2050 kommer 70 procent av världens befolkning leva i urbana miljöer (UNDP u.å.). Samtidigt har förtätning blivit ett ideal i många kommuner för att tillfredsställa det ökade befolkningstrycket (Sveriges kommuner och landsting 2015). Förtätning leder till att mindre offentliga miljöer återstår och urbanisering leder till att fler människor kommer använda de offentliga miljöerna som blir kvar (Sveriges kommuner och landsting 2015). I ett samhälle med dessa förutsättningarna blir kraven på de offentliga platserna ännu högre för att uppnå en social hållbar utveckling.

De offentliga ytorna i staden har en avgörande roll för människans välbefinnande (Mehta 2022:10). De ska både tillhandahålla varierade funktioner för att tillgodose olika målgruppers behov, samtidigt som de ska uppmuntra till möten mellan människor och fungera som en överbrygning mellan stadens olika delar (ibid.). Torg är en viktig del av de urbana och offentliga platserna i städerna (Boverket (2022d)). De brukar benämnas som stadens vardagsrum då de ofta tar upp de mest centrala och attraktiva lägena (Björk et al. 2018:40). Torgen är dessutom ett av de viktigaste rummen för det vardagliga mötet mellan människor och för politiska och demokratiska yttranden (Boverket (2022d)). Historiskt sett har torget varit en plats för det lokala samhället där medborgarna möttes för att ta del av information, yttra

sig om samhällsliga frågor eller handla på marknaden. Idag har dock flera torg tappat sin primära funktion och upplevs som tomma och otrugga (Boverket 2022d).

För att öka den sociala gemenskapen i en stad kan skapandet av trygg och tillgängliga offentliga platser vara ett sätt (Sveriges kommuner och landsting 2015). Möten mellan människor i det vardagliga livet är en förutsättning för det sociala livet och för det krävs inbjudande och trygg platser för att möta dagens behov (ibid.).

Med denna bakgrund är det därför av stor vikt att ha kunskap om vad som bidrar till att en offentlig plats som torg används och upplevs som trygg. Umeå kommun präglas idag av stark expansion och har därför tagit fram en plan för en hållbar tillväxt där en strategi är att satsa på offentliga rum och parker (Umeå kommun 2022). I översiktsplanen beskrivs det hur kommunen vill skapa attraktiva, trygg och upplevelserika platser med rekreation och grönska samt liv och rörelse under hela dagen och under alla årstider (Umeå kommun 2018:16). De offentliga rummen ska även vara en plats för alla där extra stor vikt läggs på att planera offentliga platser för barn, ungdomar och för personer med funktionsvariationer (ibid.). Rådhusorget är en offentlig plats i Umeå som började renoveras år 2014 och färdigställdes 2017 (Västerbottens kuriren 2019). Trots kommunens utgångspunkter och mål för stadens offentliga platser har renoveringen av Rådhusorget väckt opinion. Kritik om Rådhusorget har lyfts fram genom en undersökning utförd av Umeå kommun (2021) där synpunkter lämnats in om de centrala delarna i Umeå. Den främsta kritiken som riktas mot Rådhusorget är att det upplevs tomt, ödsligt och otrivsamt (Umeå kommun 2020b:21). I uppsatsen undersöks vilka aspekter som bidrar till ett livfullt och tryggt torg genom en granskning av Rådhusorget i Umeå.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att få en förståelse för hur livfulla och trygg torg kan uppnås. För att undersöka detta analyseras Rådhusorget i Umeå.

Frågeställning: På vilka sätt utgör Rådhusorget ett livfullt och tryggt torg och vilka aspekter bidrar till att uppfylla detta?

1.2 Begreppsdefinition

Nedan följer förklaringar på viktiga begrepp som används i denna uppsats och på vilka sätt de kommer behandlas i uppsatsen.

1.2.1 Social hållbarhet

Folkhälsomyndigheten (2022) anser att ett socialt hållbart samhälle uppfyller människors fundamentala behov. Därutöver måste mänskliga rättigheter upprätthålls och levnadsstandarden vara god. Alla ska vara inkluderade och utformningen av samhället ska vara anpassat utifrån de människor med störst behov. Människors lika värde är en viktig utgångspunkt vilket leder till att människor känner sig delaktiga i utvecklingen av deras samhälle. Socialt hållbara samhällen präglas också av en hög resiliens och är anpassningsbart för förändringar (Folkhälsomyndigheten 2022). I den här uppsatsen anses det viktigt att skapa både livfulla och trygga offentliga platser som en del för att uppnå social hållbarhet. Umeå kommuns mål för social hållbarhet undersöks för att analysera hur Rådhusorget bidrar till att uppnå visionerna för staden.

1.2.2 Offentliga platser

Offentliga platser brukar också benämnas som allmänna platser och de är områden i en detaljplan som är ämnade att tillgodose allmänheten (Boverket 2022a). Privata verksamheter behöver tillstånd och får endast ske tillfälligt. Några exempel på en offentlig plats är en gata, en park eller ett torg (ibid.). Den här uppsatsen utgår från Rådhusorget i Umeå som en offentlig plats i staden.

1.2.3 Torg

Svenska akademins ordbok beskriver torg som en större, öppen och avgränsad plats belägen centralt i staden. Platsen ska vara tillgänglig för allmänheten och fungera som en mötesplats och handelsplats (Svenska akademiens ordböcker 2006). Enligt Nationalencyklopedin (u.å.b) är ett torg en öppen plats som är ämnad att användas för både temporära köp- och säljverksamheter samt som mötesplats. I Boverket (2022c) används benämningen torg även för de komplement och verksamheter som behövs för torgets funktion. Torg inkluderar verksamheter som handel, kollektivtrafik och uteserveringar. Det kan även tillhandahålla ytterligare funktioner, exempelvis kiosker eller parkeringar (Boverket 2022c). I den här uppsatsen syftar torg till den öppna offentliga platsen och dess komplement avgränsad av huskroppar.

1.2.4 Trygghet

Nationalencyklopedin definierar ordet trygg som: *”Fri från oroande eller hotande inslag om företeelse som utgör en del av människans omgivning...”* (Nationalencyklopedin u.å.c). Boverket (2010:13) beskriver ordet trygghet som ett komplext begrepp och menar att upplevelsen kan vara individuell. Exempelvis beskrivs trygghet som “lugn, kontroll, välbefinnande, tillit och frihet från hot” (Boverket 2010:13). I den här uppsatsen skiljer vi på begreppen säkerhet och trygghet. Trygghet anses handla om en känsla och en upplevelse i olika miljöer till exempel på ett torg (Mediespråk u.å.). En känsla av trygghet kan påverkas av hur många andra människor som använder en plats. Säkerhet handlar om att minska risken för olyckor och oönskade händelser (Nationalencyklopedin u.å.a). Det leder till att trots att en plats är säker behöver den inte upplevas som trygg (ibid.). Människor kan uppleva trygghet på olika sätt och för att avgränsa den här uppsatsen har människors upplevelse av trygghet generaliserats. Det har exempelvis inte tagits hänsyn till människors kön, ålder eller olika funktionsvariationer.

2. Metod

Syftet med uppsatsen är att undersöka vad som bidrar till ett livfullt och tryggt torg i staden med utgångspunkt från Rådhusorget i Umeå. För att besvara frågeställningen genomfördes en litteraturöversikt, där litteratur och teorier rörande trygghet och välanvända offentliga miljöer analyserats. En platsanalys har genomförts där teorier som berör ett trygghetsperspektiv använts för att analysera Rådhusorget. Slutligen har planeringsdokument som berör gestaltningen av Rådhusorget och kommunens visioner granskats för att få en förståelse för arkitekternas och planerarnas utgångspunkter.

2.1 Litteraturöversikt

Till hjälp för att besvara frågeställningen har Jan Gehls teori använts. Teorin undersöker hur för hur en plats kan bidra till ett levande stadsrum genom att vara inbjudande och bekväm att använda för alla människor använts. Jan Gehl är en dansk arkitekt och professor för stadsplanering, han har i sin bok *Cities for people* (2010) tagit fram tolv kriterier för att skapa väl fungerande och aktiva stadsrum. Genom förståelse för människans sinnen och behov samt undersökningar om offentliga platser utarbetades de tolv kriterierna för att fungera som en checklista för bedömning av offentliga platser. Kriterierna fungerar som ett verktyg vid bedömningen och delas in i de tre kategorierna *Skydd*, *Bekvämlighet* och *Välbehag* (Gehl 2010:239). Eftersom denna uppsats utgår från ett trygghetsperspektiv kommer endast kriterierna inom kategorin *Bekvämlighet* användas för analysen. *Bekvämlighet* handlar om att platsen ska tillhandahålla komfort och vara inbjudande så att människorna vill använda platsen (Gehl 2010:238).

Ytterligare hjälp för att besvara frågeställningen är de aktiviteter som Gehl behandlar i boken *Life between buildings* (2011). Gehl beskriver hur aktiviteter kan bidra till ett mer levande stadsrum och bidra till känslan av trygghet. Aktiviteterna kan delas upp i tre olika kategorier: *nödvändiga-*, *valfria-* och *sociala aktiviteter* (Gehl 2011:9).

Eftersom Gehls teorier främst handlar om hur levande stadsrum skapas och behandlar trygghet översiktligt kommer Boverkets skrift *Plats för trygghet*:

Inspiration för stadsutveckling (2010) användas i analysen. Boverkets skrift ger ett bredare perspektiv av vad det är som gör en offentlig plats trygg. Boverket är den nationella myndigheten för samhällsplanering, byggande och boende (Regeringskansliet u.å.) Skriften utgår från utemiljöns utformning och hur det kan påverka känslan av trygghet eller otrygghet med målet att öka tryggheten i stadsmiljöer och tätorter (Boverket 2010:3).

2.2 Platsanalys

Tidigt i processen ansågs Jan Gehls bok *Life between buildings* (2011) som lämplig att utgå från vid undersökning av ett torgs kvaliteter. Gehl diskuterar utformningen av de offentliga miljöerna och hur dessa kan förbättras genom olika slags aktiviteter som bör finnas på en offentlig plats för att skapa en inbjudande och livfull stad. Valet av torg blev en väsentlig del för hur uppsatsens resultat och hur frågeställningen skulle kunna besvaras. Rådhusorget i Umeå ansågs som passande plats att analysera på grund av torgets relativt nya renovering och den kritik som lyfts fram för torget. Ett nyligen upprustat torg ger större möjlighet till att analysera hur torg utformas i samtiden. Umeå kommun har även lagt stor vikt på utformning av socialt hållbara offentliga platser (Umeå kommun 2018:16).

Platsanalysen utfördes under två tillfällen där det första tillfället skedde på eftermiddagen en helgdag, den 11 februari 2023. Under den helgen anordnades Världsmästerskap i rally i staden och tillfälliga aktiviteter som en storbildsskärm, en snöborg och matstånd hade placerats på torget. Under första platsbesöket noterades spontana tankar om platsen, torgets egenskaper och utformning. Material som fotografier och anteckningar togs och med Gehls olika aktiviteter i åtanke fördes diskussion om torgets kvaliteter. Efter första platsbesöket och med en mer djupgående undersökning av de kvaliteter och mål som legat till grund för torgets utformning specificerades frågeställningen. Utifrån kommunens mål för social hållbarhet på offentliga platser och Rådhusorget utgångspunkter ansågs ett trygghetsperspektiv lämpligt och relevant att använda som underlag för platsanalysen. Trygghet och användningen av offentliga platser tas upp i Gehls bok *Life between buildings* (2011) men beskrivs mer detaljerat i hans bok *Cities for people* (2010). Utifrån hans kriterier om *Bekvämlighet* på offentliga platser, som förklaras mer utförligt i kapitel fyra, kunde ett ramverk för att analysera Rådhusorget tas fram. Andra platsbesöket genomfördes en fredag eftermiddag den 24 februari 2023. Under platsbesöket skapades en bättre uppfattning om hur torget används på en vardag utan evenemang och tillfälliga aktiviteter.

2.3 Dokumentgranskning

För att komplettera observationerna från platsbesöken har material angående Rådhusorget analyserats. Det främsta materialet har bestått av planeringsdokument som gestaltungsprogram och översiktsplan. Gestaltungsprogrammet visade på hur arkitekterna bakom renoveringen av Rådhusorget tänkt angående utformningen. Översiktsplanen har gett en inblick i hur Umeå kommun har velat att de offentliga utrymmena i staden ska utvecklas och vilka mål som ligger till grund för utformningen av olika offentliga platser.

3. Bakgrund

I detta kapitel ges en introduktion till fallstudien. Inledningsvis sker en historisk undersökning av torgs roll i staden, från dess uppkomst under antiken till nutid. Hur torg har utvecklats och använts historiskt sett skapar en större förståelse för vilket syfte torgen har som en social hållbar offentlig plats idag. En introduktion ges till platsen för fallstudien, historisk användning och vad för funktion Rådhusorget har idag. Därefter beskrivs gestaltungsprogrammet för Rådhusorget och vilka aspekter som varit styrande vid renoveringen. Avslutande avsnitt redovisar vissa av Umeå kommuns mål för social hållbarhet för att skapa en bättre uppfattning om vad som styr vid utformningen av stadens offentliga ytor.

3.1 Torgs funktion historiskt sett till idag

En stads struktur av gator, byggnader och öppna ytor kan användas för att utläsa stadens utveckling och vilka tankar och ideal som styr under en viss period (Björk et al. 2018:30). Konceptet stadsplanering uppstod i Indien och Egypten under 2000-talet f. Kr. men idén om torg utvecklades först efter 500-talet f. Kr. i Grekland (Zucker 1959:19). De första torgen kallades för Agora och var oftast placerade i centrum av staden eller så nära stadsporten som möjligt i en hamnstad. Uppkomsten av Agora var till största del en konsekvens av behovet för ett politiskt och kommersiellt centrum för stadens invånare (Zucker 1959:27).

De medeltida städerna karaktäriseras av trånga gator och irregularitet. Det fanns få större öppna ytor och de var oftast placerade utanför dominanta byggnader som kyrkor och kallades då för Parvis (Zucker 1959:64–65). Parvis var främst till som samlingsplats för troende medan handel som var en viktig aktivitet under medeltiden fick äga rum på andra torg (Zucker 1959:80–81). Under renässansen planerades staden, till skillnad från under medeltiden, som en helhet där struktur, symmetri och funktion var styrande (Zucker 1959:99). Torget under renässansen hade rollen som “...the heart of their cities” (Zucker 1959:113). Monument, fontäner och flaggstänger var en del av torgets utformning till skillnad från under medeltiden där de sågs som enskilda objekt utan koppling till torgets rumsliga funktion (Zucker 1959: 111). Under renässansen blir stadsplanering och

landscapsplanering nära relaterade och uppvisar liknande estetiska koncept (Zucker 1959:107). Övergången från renässansen till barocken är flytande. Detsamma gäller för barocken och klassicismen som rör sig parallellt med varandra under samma tidsperiod, cirka 1600- till 1800-talet (Zucker 1959:143). Under barocken var individualismen och konstnärlig uttrycksfullhet drivande i utformningen av platser (Zucker 1959:143). Fokuset låg på det visuella och genom olika perspektiv, ljus och skugga, placering av element och omgivande byggnader skapades förlängda och dramatiska vyer. De som besökte torgen skulle överraskas och torgen kan liknas vid uppförda scener (Zucker 1959:233). Omgivande landskap fick en större betydelse för planering och naturen sågs som en del av staden och användes för att rama in en plats (Zucker 1959:163).

Gehl (2007:4) menar att historiskt sett bestod det offentliga livet av aktiviteter som var nödvändiga för det vardagliga livet. Med en förändrad ekonomi under 1900-talet förändrades de offentliga ytorna i städerna (Gehl 2007:4). Modernismen från mitten av 1920-talet och framåt strävade efter att tillgodose den växande befolkningen med renare och hälsosammare städer. Torg och gator sågs som smutsiga och ohälsosamma medan parkerna var de nya samlingsplatserna (ibid.). Under 1950-talet invaderades städerna av bilar och trafik och den modernistiska stadsplaneringen ledde till att de offentliga ytorna komprimeras till fördel för gator och parkeringar (ibid.). Det tidiga 1960-talet ses dock som en vändpunkt där gångtrafikanter fick större utrymme i städerna och konceptet offentliga ytor samt stadslivet uppmuntrades (Jacobs 1961 se Gehl 2007). Förändringar i levnadsstandard, i arbetslivet och ekonomin har bidragit till en förändrad funktion på de offentliga ytorna där mer har blivit privatiserat och individualistiskt (Gehl 2007:7-8).

Idag inkluderar torg verksamheter som handel, kollektivtrafik och uteserveringar. Boverket (2022d) beskriver torg som en offentlig plats där det ska finnas utrymme för olika slags aktiviteter att uppehålla sig med. En ytterligare betydelsefull funktion som ett torg ska ha är dess ställning som rum för politiska och demokratiska yttranden (ibid.). På senare tid har trafiken tagit upp en större del av uterummen genom buller, ljud, avgaser, trafikskyltar och parkering (Björk et al. 2018:40). Samtidigt har den största delen av handeln flyttat in i butiker och något som blivit vanligare är inomhustorg placerade i gallerior. En effekt av detta är att mindre människor då rör sig till torgen ute i staden (ibid.).

Boverket (2022d) framför att det finns många likheter med vad för roll torgen har haft historiskt sett och vad det har idag men menar också på att torg kan skapa känslor av otrygghet och utsatthet. Hur torgen är utformade och vad för aktiviteter som utförs spelar in (Boverket 2022d).

3.2 Rådhusorget i Umeå

Rådhusorget är placerat intill Rådhuset som ligger i mitten av stadens stadsaxlar (se Figur 1). Rådhuset utgör en mittpunkt i staden och har tidigare varit en plats för bland annat post, fängelse och rättssal (Umeå kommun 2021). Idag tillhandahålls inga av de nämnda funktionerna i Rådhuset utan det består istället av restaurang och bar. Byggnadens karaktär sätter en stark prägel på torget (Sweco 2015:5). Rådhusorget är en viktig del av stadssammanhanget och de offentliga rummen i staden (Umeå kommun 2021). Torgets norra del tar upp lika stort utrymme som en fotbollsplan på 70 x 100 meter (Sweco 2015:8). Rådhusorget beskrivs i gestaltningsprogrammet som en plats för folket, både historiskt sett och i nutid. Torghandel har varit en funktion som torget ständigt tillhandahållit. Idag ska en rad funktioner tillhandahållas på torget, exempelvis uteservering, offentliga sittplatser, parkering, konstverk och talmöjligheter (Sweco 2015:10). Det centrala partiet är öppet och har syftet att användas till evenemang och möbleras efter årstiderna, det utgör ett rum för tillfälliga evenemang såsom konserter, bio och marknader (Sweco 2015:12). Idén bakom gestaltningen av Rådhusorget är att lösa flera funktioner men framförallt skapa en attraktiv plats som stärker Umeås identitet (Sweco 2015:7).

Figur 1. Rådhusorgets yta definieras inom den orange streckade rutan. Det är Umeås mest centrala plats med närhet till lokala landmärken som Umeälven, kulturhuset Väven, Rådhusparken och Centralstationen. Illustrationer av Rubertsson & Thunberg 2023, Flygfoto © Lantmäteriet 2023.

3.3 Rådhusstorgets gestaltningsprogram

Gestaltningsprogrammet för Rådhusstorget betonar Umeås roll som en plats för människorna och det sociala livet (Sweco 2015:4). Rådhusstorget lyfts fram som den viktigaste offentliga platsen i Umeå till följd av dess centrala placering (Sweco 2015:7). Gestaltningsprogrammet för Rådhusstorget har tagits fram år 2015 av Thorbjörn Andersson, PeGe Hillinge, Tobias Phersson, Tony Berglund, Katarina Lindberg, Sweco. En viktig del i den nya gestaltningen har varit att ta vara på de olika årstidsvariationerna och belysning spelar en stor roll i att möjliggöra detta (Sweco 2015:4). Utifrån en medborgardialog där medborgare fått lämna synpunkter angående Rådhusstorget ansågs mötesplats, evenemang, handel och struktur vara de främsta önskemålen. Däremot var det endast 68 personer som besvarade enkäterna vilket kan ses som ett lågt svarsbesked (Sweco 2015:6). Enligt Sweco (2015:8) har tio utgångspunkter varit framträdande vid framtagandet av gestaltningsprogrammet:

1. *”Ge torget en helhetskänsla där utrymmet mellan Kungsgatan och Storgatan blir Rådhusstorgets rumsliga definition.*
2. *Ersätt Frassepaviljongen med en lägre, glasad byggnad som bildar rygg åt en solig, öppen plats med generösa sittmöjligheter placerad i bästa kvällssolläget.*
3. *Skapa en variation där det händer olika saker på olika ställen på torget.*
4. *Förvandla torget från en gå-igenom-plats som man bara passerar till att bli stadens naturliga centrumpunkt där man gärna stannar till.*
5. *Gör diagonal stråken från torget och ner till älven och Väven tydliga.*
6. *Ge torget en organisation med en öppen, flexibel yta flankerad på bägge sidor av möblerade, trivsamma vistelserum.*
7. *Lyft fram Rådhusbyggnaden som stadens symboliskt viktigaste byggnad.*
8. *Låt torget bli en central punkt för stadens olika flöde*
9. *tillför torget sociala värden—sitta, mötas, hänga.*
10. *Ge torget en ljusmiljö som både är spektakulär och intim. Umeås nordliga läge och långa vinter ger särskilda möjligheter att arbeta med ljussättning”* (Sweco 2015:8).

Umeå är en stad som präglas av ett mörkt och långt vinterhalvår (Sweco 2015:25). Det ställer höga krav för belysning på torget. Samtidigt ger det även möjligheter till att arbeta med ljuset som en viktig faktor för ett stämningsskapande och trygghetsfrämjande element (ibid.). Belysningen på Rådhusstorget har därför varit en viktig utgångspunkt i den nya gestaltningen. Rådhusstorget ligger i mittpunkten av flera viktiga stadsstråk, därför har stor hänsyn tagits till anslutande belysning (ibid.). Målet har varit att skapa en varierad ljussättning i torgets olika delar som känns både inbjudande och tryggt under kvällstid (Sweco 2015:26). Belysningen

ska även synliggöra torgets olika rum och funktioner som beskrivs nedan. Samtidigt ska stadens invånare lockas att sätta sig ner, stanna upp och betrakta omgivningen eller delta i olika aktiviteter på torget (ibid.). Torget består av åtta olika delar (se Figur 2) som kallas finytan, allépromenaderna, orangeriplatsen, äppellunden, torgramen, cykelparkeringen, bilparkeringen och uteserveringen (Sweco 2015:10).

Figur 2. Perspektivbild som visar på olika delar av Rådhusorget. Genom bilden går det att få en uppfattning om hur rumsligheten upplevs. Sweco (2015:11).

Finytan: är placerad framför Rådhuset och ska vara Umeås mest centrala och företrädande plats (Sweco 2015:10). Det är en plats för olika evenemang och tillfälliga aktiviteter som till exempel utebio, torghandel samt konserter (Sweco 2015:12). Markbeläggningen består av ett mönster i granit inspirerat av västerbottniska vävarbeten som kallas dräll. Platsen är storskalig och har få inbyggda element som exempelvis fasta möbler. Under de varmare månaderna finns det däremot ett 20-tal stolar som är flyttbara (ibid.).

Allépromenaderna: är placerade på varsin sida om Rådhuset i en sydlig riktning ner mot Umeälven (Sweco 2015:19). Träden planterade i alléerna tillför grönska till platsen.

Orangeriplatsen: beskrivs som den sociala ytan på torget (Sweco 2015:10). Där finns en kafébyggnad vänd mot solen. Platsen erbjuder kafémöbler, offentliga sittplatser och belysning. Kaféet är öppet året runt och har plats för cirka 20 gäster (Sweco 2015:16). Byggnaden har utformats för att ta så liten plats som möjligt och skapa ett större gaturum (Sweco 2015: 15).

Äppellunden: består av prydnadsäpplen, sittplatser, talarstol och vattenlek i form av en rännil samt sex stycken skulpturala fontänbrunnar (Sweco 2015:20). Under äppelträden finns det olika sorters sittplatser, både långsoffor och rundade granitblock (ibid.)

Torgramen: är en markbeläggning gjord av granithällar som både avgränsar och ramar in Rådhusorget (Sweco 2015:10).

Cykelparkeringen: i den södra delen av torget ligger cykelparkeringar som fått en öppen och flexibel yta definierad av murstycken (Sweco 2015:10).

Bilparkeringen: i två av torgets hörn finns handikappsparkeringar. Placeringen av parkeringarna ska främja gångtrafik på torget och hålla annan trafik i utkanten av torget (Sweco 2015:10).

Uteserveringen: i riktning mot rådhusparken och Umeälven finns det en uteservering som hör till Rådhusets restaurang som löper längs med baksidan av Rådhusorget fasad (Sweco 2015:10).

3.4 Umeå kommuns mål för social hållbarhet

Umeå brukar kallas björkarnas stad och är en universitetsstad belägen i Västerbotten, norra Sverige (Umeå kommun 2022b). År 2022 var invånarantalet 131 810 och landarealen är 2317 kvadratkilometer (ibid.). Idag är Umeå kommun norra Sveriges mest befolkningsrika kommun (ibid.). År 2050 beräknar kommunen att uppnå 200 000 invånare och målet är att växa med hänsyn till social, ekologisk, ekonomisk och kulturell hållbarhet (Umeå kommun 2022a). Kommunfullmäktiges mål 2021–2024 för social hållbarhet är:

“Mål 2: Umeå ska växa hållbart utan några utsatta områden. Mål 3: Umeå kommun ska skapa förutsättningar för kvinnor och män att ha samma makt att forma samhället såväl som sina egna liv” (Umeå kommun 2022a).

I översiktsplanen för Umeå kommun (2018:16) går det att utläsa en del strategier för hållbar tillväxt. Det ska bland annat satsas på offentliga platser och parker samt att staden ska vara till för alla. Umeå kommun (2018:16) vill satsa på offentliga

platser och parker då de menar att i en förtätad stad blir kraven på de offentliga rummen höga. De anser att platser bör gestaltas med en skala som leder till att de blir trivsamma, trygga, samt innehåller gröna stråk. Platserna ska bestå av liv och rörelse året om och under både dagar och kvällar. De positiva följderna av livfulla offentliga platser är många, bland annat en större känsla av trygghet hos stadens befolkning och det skapar en inbjudande känsla hos människor som är på besök. Det i sin tur gynnar stadens näringsliv genom att fler människor konsumerar varor och tjänster (ibid.). Ett annat av kommunens mål är att alla ska vara med (Umeå kommun 2018:16). De menar att staden endast kan bli hållbar genom att byggas upp av de människor som lever i den. Planering ska präglas av demokrati, öppenhet och jämlikhet. Genom att förbättra de offentliga rummen ska alla människor kunna vara där på samma villkor (ibid.).

Umeå kommun har tagit fram en rapport om de olika stadsdelarna i kommunen med benämningen *Umeås stadsdelar - så står det till!* (Umeå kommun 2020b:3). Förhoppningen med rapporten är att förbättra möjligheterna för att skapa en socialt hållbar stad. Rapporten är baserad på bland annat en stadsdialog där 2000 umebor medverkat och en enkät som berörde frågor kring hur socialt kapital förändras över tid i Umeås olika stadsdelar (Umeå kommun 2020b). Enkäten har gjorts i samarbete med Umeå universitet där de fick svar från 7000 personer bosatta i Umeå. I rapporten diskuteras begreppet trygghet och dess centrala roll för social hållbarhet. Kommunen vill sätta människan i centrum och menar att utformning, belysning, underhåll och aktiva offentliga platser bidrar till trygga miljöer. En plats som går att överblicka och består av ett samspel mellan gator, bebyggelse och funktioner skapar förutsättningar för upplevelsen av trygghet (Umeå kommun 2020b:13). För att motverka segregation vill kommunen stärka platserna som utgör viktiga mötesplatser och ser på trygghet i offentliga miljöer som en del av arbetet för jämlikhet (ibid.). En av stadsdelarna som undersöktes benämns som de centrala delarna och innefattar bland annat Rådhusorget. Ett av ämnena som undersöktes i enkäten var upplevelsen av trivsamma och otrivsamma platser (Umeå kommun 2020b:21). Där en stor del av synpunkterna handlade om de renoveringar som skett på offentliga platser. Framförallt upplevdes terminalen Vasaplan och Rådhusorget som otrivsamma. I kategorin som handlade om stadslivet beskrivs det hur vissa anser att Rådhusorget är tomt och öde (Umeå kommun 2020:21). Sveriges radio (2021) rapporterar om ytterligare kritik om hur ombyggnationen av Rådhusorget har skapat debatt. När den ideella förening arkitektupproret höll en omröstning om vilket som är Sveriges vackraste torg, hamnade Rådhusorget näst sist på listan av hundra torg (ibid.).

4. Teoretiska perspektiv

I kapitlet beskrivs den teoretiska bakgrunden som tillämpats i analysen. Dessa teorier har legat som grund för bedömningen av platsen som undersökts. Till att börja med redogörs Gehls kriterier för hur en plats ska utformas för att kännas inbjudande och bekväm att använda vilket kan bidra till upplevelse av trygghet. Även Gehls kategorisering av aktiviteter framförs. Därefter behandlas begreppet trygghet och Boverkets förklaring för vad som menas med trygghet på offentliga platser samt vad de anser ska finnas på en plats för att ge en upplevelse av trygghet.

4.1 Gehls kriterier för bekvämlighet

Gehl (2010) har tagit fram tolv kriterier för att skapa välfungerande och välanvända offentliga platser för människan i staden. Eftersom uppsatsen utgår från ett trygghetsperspektiv undersöks kriterierna inom *Bekvämlighet*. Det finns sex kriterier som Gehl tar upp inom *Bekvämlighet* på en offentlig plats vilka förklaras nedan (Gehl 2010:239).

4.1.1 Möjlighet att gå

Innefattar: plats för att gå, inga hinder, bra underlag, tillgängligt för alla, intressanta fasader.

Att gå kan innebära många olika saker, gå från en punkt till en annan, strosa, promenera för frisk luft eller träning (Gehl 2010:120). Till följd av ökad bilism bör förutsättningarna för de gående förbättras vilket även leder till ett rikare stadsliv och städernas ökade attraktionsvärde (Gehl 2010:29). Till skillnad från gator och trottoarer som signalerar till människor att fortsätta gå, signalerar torgen att stanna upp för att se vad som händer (Gehl 2010:38) Hastigheten tenderar även att saktas ner när människor korsar ett torg och om underlaget är av bra kvalitet. Underlaget spelar en stor roll för platsens bekvämlighet (Gehl 2010:132). Optimalt ska markbeläggningen tillhandahålla ett bra grepp och vara jämnt (Gehl 2010:133). Kullerstenar kan ha ett historiskt värde och vara karaktärsskapande men bör undvikas för att öka tillgängligheten (ibid.). Markbeläggningen ska även fungera

under alla årstider genom underhåll av vägar och genom belysning främjas gående även under alla tider på dygnet (ibid.).

En längre sträcka upplevs mer accepterad att gå ifall miljön är intressant. (Gehl 2010:121). En bekväm och njutbar gång förutsätter att en kan röra sig fritt och obehindrat. Att kunna röra sig obehindrat ställer olika krav beroende på målgrupp och människor som går med barnvagn eller andra tillbehör måste kunna röra sig utan att stöta på hinder (Gehl 2010:121). Kvaliteten på promenaden påverkas av omgivande bebyggelse. Intressanta fasader och händelser som utspelas på bottenplan leder till nyfikenhet och rum för att upptäcka saker, exempelvis butiker, detaljer på husen och växter vid entréer (Gehl 2010:129). Fasadernas utformning och riktning påverkar upplevelsen av hur långt ett avstånd är. En vertikal riktning på fasaderna bidrar till känslan av att det är kortare sträcka att gå till skillnad från horisontella fasader (ibid.).

4.1.2 Möjlighet att stanna upp

Innefattar: attraktiva platser att stanna upp på, stöd för att stå.

Gehl (2010:135) anser att det är en tillfällig aktivitet för många människor att stå. Korta stopp som att hälsa på någon eller stanna upp för att se vad som händer ställer inte höga krav på omgivningen utan kan ske nästan varsomhelst. Däremot förändras förutsättningarna när människor ska stanna längre på en plats. Ifall de exempelvis ska vänta på någon har människor ett större behov av att hitta en bra plats att vänta på. Vid tillfällen som dessa söker sig människor oftast till kantzoner som vid fasader där ryggen är skyddad eftersom de ger en upplevelse av säkerhet, kontroll och anonymitet. Dessutom finns det väggar att luta sig mot i kantzoner och lokalklimatet är ofta bättre (Gehl 2010:135). Enligt Gehl (2010:139) söker sig människor också oftast till möbler, hörn eller pelare inom kantzonen. Dessa element ger en plats ett tydligare syfte vilket leder till en ökad känsla av kontroll (Gehl 2010:139).

4.1.3 Möjlighet att sitta

Innefattar: zoner för sittande, vyer, stadsliv, bänkar och bra platser att sitta på.

Platser att uppehålla sig på under längre tid bidrar till livligare städer (Gehl 2010:143). För att personer ska vilja stanna på en plats under en längre tid måste det finnas platser att sitta och vila på (Gehl 2010:140). Gehl menar att en bra plats att sitta på är placerad så att ryggen är skyddad. Samtidigt ska sittplatsen erbjuda en attraktiv vy, ett gott mikroklimat utan föroreningar och en låg ljudnivå för att främja konversationer. En attraktiv vy definierar Gehl som sikt över attraktioner som exempelvis vatten, grönska, konstverk, människor och framförallt stadslivet (Gehl 2010:140). När alla dessa kriterier uppfylls anses det som en bra sittplats som

uppmanar till att stanna under en längre tid (Gehl 2010:141). Sittplatserna kan delas in i primära och sekundära sittplatser. Primära sittplatser är möbler med rygg- och armstöd. De erbjuder komfort åt personer som behöver extra stöd eller för de som vill sitta under en längre tid (ibid). Primära sittplatser kan också vara flyttbara vilket bidrar till en flexibilitet och att användaren själv kan placera sig där det passar (Gehl 2010: 144). Sekundära sittplatser definieras som informella och spontana sittplatser. Här kan olika objekt, exempelvis trappsteg, stenar, pollare eller fontäner, användas som sittplatser när det är nödvändigt (Gehl 2010: 142). Barn och ungdomar är den dominerande målgruppen för sekundära sittplatser medan vuxna och äldre föredrar de primära (Gehl 2010: 143). Då offentliga rum ska vara tillgängliga för alla är det av stor vikt att tillhandahålla en variation av primära och sekundära sittplatser. Det är extra viktigt att tillhandahålla primära sittplatser av bekvämt material för de äldre, då barn och unga har en större valmöjlighet av platser att sitta på (ibid.).

Uteserveringar utgör en stor roll av sittplatser som erbjuds på offentliga platser, de erbjuder bekväma stolar men framförallt en möjlighet att sitta på kanten och observera livet runt om (Gehl 2010:145). Caféter skapar möjligheter att uppehålla sig längre i stadsmiljön och blir ett mål för att ta sig till de offentliga ytorna (Gehl 2010:147).

4.1.4 Möjlighet att se

Innefattar: vyer, inga hinder för vyer, intressanta vyer, ljus när det är mörkt

Gehl (2010:148) menar att en stad som är bra för möten behöver ge möjligheter för att se, höra och prata. En av de mest populära aktiviteterna i staden är att betrakta stadslivet. Det är därför viktigt att placera sittplatser så att de ger en bra utblick mot andra människor, men också mot andra element som till exempel vatten, växtlighet, fontäner och arkitektur. En fri sikt mot stadens olika attraktioner bör anses som lika väsentligt som själva utsikten. Det är därmed viktig att se över hur olika element som kan komma att skymma utsikten placeras. (Gehl 2010:148). Kontakten mellan inomhus och utomhus är även det av stor vikt för upplevelsen för de som befinner sig i det offentliga rummet men även för de inomhus (ibid.). En öppenhet mellan inom- och utomhusmiljön bidrar till att platsen upplevs tryggare och mer intressant till skillnad från slutna fasader som är vanligt under stängningstider på kvällarna (Gehl 2010:149–151). Här har butiker och kontor en möjlighet att bidra till ökad trygghetskänsla genom att bjuda in och berika den visuella upplevelsen på plannivå (ibid.).

4.1.5 Möjlighet att prata och höra

Innefattar: låg ljudnivå, utemöbler som förser "talkscapes"

Gehl (2010:152) anser att det är viktigt att kunna både prata med och höra vad människor säger i urbana offentliga miljöer. Däremot är det värden som försämras i städer med högljudd trafik. Det blir svårare att föra en konversation i trafikfyllda miljöer medan det i miljöer där gångtrafiken prioriteras högst är betydligt enklare (Gehl 2010:152). Höga ljudnivåer från bilar, motorcyklar och bussar är en påtaglig stressfaktor i många städer (Gehl 2010:153).

Beroende på möblernas utformning i stadsrummen kan de både underlätta eller försvåra för möten (Gehl 2010:154). Exempelvis är traditionella raka bänkar bra för att skapa distans men inte för att kunna hålla en konversation mellan fler människor än två. Vid större grupper av människor är det ett bättre alternativ att placera sittplatser så att de skapar så kallade "talkscapes" (Gehl 2010:154). Det innebär att möbler placeras så att det finns möjligheter för personer att välja att vara ensamma eller tillsammans. Det underlättar dessutom för en grupp av människor att kunna konversera med varandra. (Gehl 2010:154). Talkscapes kan bland annat uppnås genom att sittplatser placeras vända mot varandra eller i en rundad form. Rörliga och flyttbara stolar är också ett bra alternativ för att skapa talkscapes (Gehl 2010:155).

4.1.6 Möjlighet till aktivitet

Innefattar: inbjudan till lek, aktiviteter, kreativitet. För dag och natt, sommar och vinter.

Enligt Gehl (2010:158) har människor i dagens samhälle generellt sett mer fritid och energi än förr. Därför är både behovet och möjligheterna av att vara kreativ, leka och motionera på offentliga platser större än någonsin. Att skapa möjligheter för människor att ta del av dessa aktiviteter är en viktig del för att uppnå livfulla och hälsosamma städer (Gehl 2010:158). Gehl anser att möjligheter för människor att utföra olika aktiviteter skapas genom att ytor är flexibla (Gehl 2010:161). Däremot måste de även ha en god grundstruktur genom att vara välproportionerliga och inbjudande (ibid.).

4.2 Gehls olika aktiviteter i det offentliga rummet

Gehl (2011:9) anser att utomhusmiljöer av dålig standard leder till att en begränsad mängd aktiviteter till skillnad från vid goda miljöer som ger en betydligt bättre tillgång till olika sysselsättningar. Gehl (2011:11) anser att aktiviteter bidrar till mer liv och rörelse på platsen. Gehl (2011:9) delar in de aktiviteter som sker på offentliga platser i tre kategorier: nödvändiga, valfria och sociala aktiviteter. Dessa

aktiviteter är i varierad grad beroende av utemiljöns utformning i det offentliga rummet (Gehl 2011:9).

4.2.1 Nödvändiga aktiviteter

Gehl (2011:9) beskriver de nödvändiga aktiviteterna som obligatoriska. Det kan handla om att stå och vänta på bussen eller gå till skolan. Nödvändiga aktiviteter kan beskrivas som aktiviteter för det vardagliga livet. Utemiljöns utformning har inte en lika avgörande roll för utövandet av dessa aktiviteter då de mer eller mindre är tvungna att genomföras (ibid.).

4.2.2 Valfria aktiviteter

De valfria aktiviteterna är starkt influerade av utformningen av utemiljön, när det finns en vilja, tid och plats kan valfria aktiviteter utföras (Gehl 2011:9). Inom de valfria aktiviteterna ingår att sitta och sola, njuta av livet, promenera för att få frisk luft etc. När utemiljön är av bra kvalitet som bjuder in till bland annat att stanna upp, sitta, leka och äta främjas de valfria aktiviteterna. Otrivsamma miljöer eller miljöer av dålig kvalitet leder till att färre valfria aktiviteter utförs (Gehl 2011: 9–11).

4.2.3 Sociala aktiviteter

De sociala aktiviteterna förekommer på många olika ställen såsom innergårdar, balkonger, publika hus och jobbet (Gehl 2011:12). Gehl undersöker dock de aktiviteter som endast förekommer i offentliga och tillgängliga rum (ibid). Inom dessa aktiviteter ingår exempelvis barn som leker, konversationer mellan människor, kommunala aktiviteter och att se och höra andra människor (Gehl 2011:). Dessa aktiviteter kan ses som ett resultat av de nödvändiga och valfria aktiviteterna eftersom de uppstår i en kombination av dessa två (Gehl 2011: 12). Aktiviteterna uppstår spontant av att människor rör sig på samma ställe och främjas därför av att platsens utformning är av god kvalitet. De sociala aktiviteterna är omfattande och inkluderar fler olika aktiviteter beroende på omständigheterna (Gehl 2011:13).

4.3 Boverkets utgångspunkter för trygghet

Enligt Boverket (2010:9) har platser som upplevs som trygga några gemensamma nämnare, de är platser som:

- Går att överblicka
- Ger kontakt med omgivningen
- Är befolkade
- Går att orientera sig i
- Blandar vägar och bebyggelse
- Är välskötta

Boverket (2010:24) diskuterar hur trygga och tilltalande offentliga miljöer kan uppstå om de består av olika element som till exempel konst, lekmöjligheter och belysning. Enligt Boverket (2010:18) är tillgänglighet viktigt att utgå ifrån för att skapa trygga miljöer för alla. En stadsmiljö som är tillgänglig för människor med funktionsvariationer upplevs troligen som mer trygg för de flesta människor. Detsamma gäller insatser som leder till att fler kvinnor tar plats i det offentliga miljöer. Det kan resultera i att andra människor känner sig tryggare i den miljön, speciellt andra kvinnor (Boverket 2010:18)

Boverket (2010:20) menar att kunna delta i olika fritidsaktiviteter har en stor betydelse för många människor. Det är ett tillfälle att både möta andra människor och ägna sig åt sina intressen. Stadens utformning påverkar medborgarnas möjligheter och begränsningar att utföra olika aktiviteter. Dessutom varierar det hur aktiviteterna ser ut mellan olika människor. Därför är det viktigt att det finns ett stort utbud av olika aktiviteter så att så många som möjligt ska kunna utföra de aktiviteter som intresserar dem. Det kan bland annat uppnås genom att satsa på att skapa flexibla miljöer på till exempel idrottsplatser och mötesplatser (Boverket 2010:20).

5. Analys av Rådhusorget

I det här kapitlet analyseras Rådhusorget utifrån hur det förhåller sig till Gehls kriterier för *bekvämlighet* från boken *Cities for people* (2010) och Gehls kategorisering av aktiviteter från *Life between buildings* (2011) samt Boverkets utgångspunkter för trygghet. Med hjälp av att analysera Rådhusorget utifrån de teoretiska perspektiven ska frågan om på vilket sätt Rådhusorget utgör en livfull och trygg offentlig plats samt vilka aspekter som bidrar till att uppnå detta besvaras.

5.1 Gehls kriterier för bekvämlighet

Nedan analyseras Rådhusorget utifrån Gehls kriterier för bekvämlighet på en offentlig plats. Kriterierna syftar till att fungera som ett verktyg vid analys av offentliga platser i städer och ger oss ett underlag för att bedöma Rådhusorget utformning.

5.1.1 Möjlighet att gå

Rådhusorget erbjuder gott om plats för att gå. Det finns breda gångstråk längs med fasaderna som omger torget samt goda möjligheter att gena över den stora öppna ytan i mitten. Det finns en del fasta bänkar och en mindre kafébyggnad som kan utgöra hinder för gående. Bänkarna är dock lätta att ta sig runt och innebär inga större omvägar. Torget är stenbelagt och plant vilket främjar tillgängligheten på platsen för exempelvis rullstolsburna eller människor med barnvagn. Under första platsbesöket var det Världsmästerskap i rally och en hel del evenemang ägde därför rum på torget. Det fanns exempelvis en snöborg placerad i mitten och ett flertal matstånd och vagnar. Aktiviteterna lockade många människor till platsen, speciellt barn, men utgjorde samtidigt ett hinder för att kunna röra sig fritt då de var placerade mitt på torget.

Gehl menar att torgen ska vara en plats som signalerar till att sakta ner, exempelvis genom intressanta fasader och händelser på bottenplan. Rådhusorget omges av fyra till femvåningshus i rödbrunt tegel i 70-talsstil, ett äldre trähus på tre våningar och Rådhuset. Bottenplanen utgörs främst av butiker och snabbmatsrestauranger. Observationen under platsbesöken var att människor rörde sig relativt snabbt utan

att stanna upp vilket kan vara ett resultat av fasadernas anspråkslösa utformning. Markbeläggningen på torgets sidor har en vertikal riktning vilket kan vara en bidragande faktor till att människor rör sig i ett snabbt tempo på platsen (se Figur 3).

Figur 3. I närheten av cykel- och bilparkeringarna finns det sittplatser utplacerade. Att platsen främst används som passage kan bero på de breda gångstråken och bristen på intressanta vyer. Fotografi: Rubertsson & Thunberg 2023.

5.1.2 Möjlighet att stanna upp

En stor del av torget består av öppna ytor vilket försämrar förutsättningar för människor att stanna upp en längre stund för att exempelvis vänta på någon. Det finns inte heller attraktiva kantzoner att stanna upp vid, som väggar att luta sig mot. De områden som erbjuder platser att vänta på någon eller ta en paus på är främst placerade vid näraliggande gångstråk där mycket människor rör sig.

5.1.3 Möjlighet att sitta

På torget finns det olika sorters sittplatser med varierande vyer. Både primära och sekundära sittplatser erbjuds. De flesta sittplatserna är placerade på den sydvästra delen av torget. De är primära sittplatser som utgörs av bänkar där människor sitter vända i motsatt riktning samtidigt som de delar ryggtöd med varandra (se Figur 4). Bänkarna är placerade i ett område som främst används som passage och ger en vy

som består av människor som passerar förbi. Andra primära sittplatser går att återfinna i hörnen av äppellunden. Dessa sittplatser ger en överblick på äppellundens vattenspel och växtlighet. Under de varmare månaderna brukar det även tillhandahållas flyttbara stolar i närheten av orangeriplatsen som kan användas av allmänheten.

Figur 4. Den här bänken är placerad i det södra hörnet av torget och är ett exempel på de primära sittplatser som finns där. Fotografi: Rubertsson & Thunberg 2023.

Sekundära sittplatser finns bland annat vid Kungsgatan och ger en överblick mot stadslivet. I äppellunden finns det små granitblock i formen av halvcirklar som ska utgöra sittplatser. Under platsbesöket upplevdes granitblocken mindre än vad de illustrerats i gestaltungsprogrammet. Skissen visar hur blocken kan användas av flera människor medan de i verkligheten är små och inte särskilt inbjudande att slå sig ner på, allra helst om en av cirkelarna redan är upptagen då det känns för intimt (se Figur 5 och Figur 6).

Figur 5. Illustrationen från gestaltungsprogrammet visar hur flera sällskap kan sitta på granitblocken samtidigt. Sweco (2015:19).

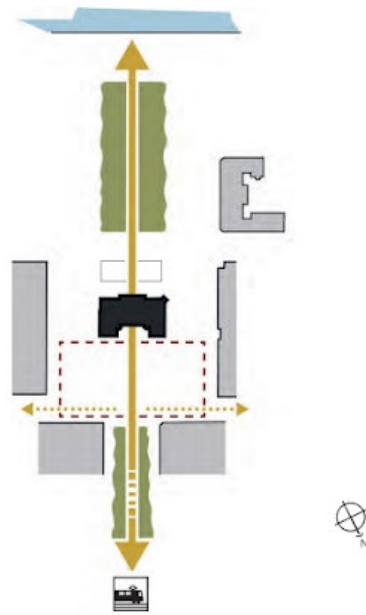

Figur 6. Fotografiet visar hur granitblockens storlek skiljer sig i verkligheten jämfört med illustrationen i figur 5. Fotografi: Rubertsson & Thunberg 2023.

De flesta bänkarna är placerade i de soligaste lägena, en del av dessa platserna hör dock till en kommersiell uteservering för restaurangerna Max och Ramen Café. Vid platsbesöket upplevdes en avsaknad av större gemensamma sittplatser för olika sällskap då det främst fanns mindre sittplatser och enskilda bänkar att välja mellan.

5.1.4 Möjlighet att se

Torget är öppet och erbjuder fria siktlinjer, dels i sydlig riktning ner mot Umeälven och i nordlig riktning till centralstationen (se Figur 7). Bänkar är placerade så att dessa vyer kan betraktas. Torgets öppna utformning möjliggör goda förutsättningar för att iaktta stadslivet. Eftersom torget fortsätter på båda sidorna av Rådhuset skymmer huset en del av det som utspelas på sidorna. Under platsbesöken upplevs kontakten mellan inomhus och utomhus inte ligga i fokus. De breda passagerna ger en känsla av minskad kontakt till de nedre våningsplanen i omgivande byggnader. Det finns inte några uteserveringar, bortsett från det kafébyggnaden mitt på torget, vilket också bidrar till att de nedre planerna inte känns lika inbjudande. Båda platsbesöken ägde rum på eftermiddagen då det fortfarande var ljusst ute. Lampstolpar observerades men eftersom det inte var tillräckligt mörkt var det svårt att avgöra hur stor betydelse lamporna hade på torget. Enligt gestaltungsprogrammet har det varit stort fokus på belysning för att bidra till trygghet (Sweco 2015:4). De olika delarna av torget har haft olika fokus när det gäller belysningen.

Figur 7. Illustrationen visar på hur torgets utformning är anpassad för att skapa siktlinjer mellan paradaxeln som sträcker sig från Centralstationen i norr till Umeälven i syd. Siktlinjerna synliggörs genom de gula pilarna. Sweco (2015:9).

5.1.5 Möjlighet att prata och höra

Buller och ljud från omgivande trafik kommer främst från bilvägen Storgatan söder om torget. Rådhuset som är placerat strax intill gatan minskar bullret från trafiken på själva torget. Biltrafik är inte tillåtet på torget vilket leder till en ljudnivå som möjliggör att kunna höra andra och att själv kunna bli hörd. Det finns en variation i hur bänkarna är utformade och placerade. Det finns främst bänkar anpassade för ett sällskap på två personer även om det finns några längre bänkar där större sällskap kan slå sig ner för att konversera. De flesta sittplatser är raka och främjar därför inte konversationer mellan fler människor än två. Sittplatserna är utspridda över hela torget och det finns ingen mötesplats där flera människor kan slå sig ner för att skapa så kallade talkscapes. Enligt gestaltungsprogrammet ska äppellunden erbjuda ett vattenspel där ljudet av droppande och rinnande vatten. Detta är något som kan upplevas lugnande och behagligt. Vattenspelet var avstängda vid platsbesöken och inga observationer om ljudet från vattnet kunde göras. När uteserveringen vid orangeriplatsen är öppen tillhandahålls sittplatser där människor kan konversera.

5.1.6 Möjlighet till aktivitet

I gestaltningsprogrammet finns en schematisk bild över vilka aktiviteter som kan ske på torget under de olika årstiderna (Sweco 2015:24). De flesta aktiviteterna är tillfälliga och kan variera beroende på årstid (ibid.). Enligt Gestaltningsprogrammet ska fynytan vara ett öppet och flexibelt rum där de olika aktiviteterna kan ske (Sweco 2015:12). Det är motiveringen till varför ytan är så sparsamt möblerad. Markbeläggningen har lagts i ett textilt mönster inspirerat av västerbottnisk väv-kultur i förhoppning om att göra platsen attraktiv även när det inte sker så mycket aktiviteter på torget (ibid.). Vid platsbesöken uppfattades fynytan endast som livfull när det skedde tillfälliga aktiviteter som exempelvis en snöborg eller marknadsstånd. Det saknades fler inbyggda möjligheter för lek och självuttryck. Markbeläggningen noterades inte under platsbesöken utan är troligen främst framträdande och uppskattat sett ovanifrån.

I gestaltningsprogrammet beskrivs äppellunden som ett rum som bjuder in till vistelse och lek (Sweco 2015: 19). Lekmöjligheterna i äppellunden kan anses bristande då granitblocken upplevdes för små och vattenleken inte tillräckligt fartfylld. Det finns tre talarpodier på torget där människor kan samlas och hålla tal. Dessa bjuder in till aktiviteter för den som vill säga något eller för enklare uppträdanden (Sweco 2015:19). Talarpodierna ska hjälpa till att aktivera torgets olika delar (Sweco 2015:22). De ger också möjligheter till människor att utöva sina demokratiska rättigheter som att demonstrera. Den stora talarstolen upplevdes inte lika dramatisk och storslagen som i gestaltningsprogrammet. Den kändes inte heller så inbjudande då den är placerad på en trappa framför Rådhuset och som idag utgör entré till en restaurang, vilket minskar känslan av att den är till för allmänheten (se Figur 8 och Figur 9).

Figur 8. Utifrån illustrationen från gestaltningsprogrammet upplevs talarpodiet som effektfullt. Sweco (2015:3,22).

Figur 9. Fotografiet visar den verkliga upplevelsen av talarpodiet som till skillnad från illustrationen upplevs mindre dramatisk. Fotografi: Rubertsson & Thunberg 2023.

5.2 Nödvändiga, valfria och sociala aktiviteter

Stora delar av torget används som passage för att exempelvis ta sig till Kungsgatans shoppingstråk. Nödvändiga aktiviteter som att springa ärenden, shoppa och handla mat tillhandahålls i byggnaderna som omger torget. Torget skapar möjligheter för en del valfria aktiviteter. Dels finns sittplatser, både på uteservering och fasta bänkar som erbjuder valfria aktiviteter som att titta på människor eller sola. Dels finns element att titta på som vattenlek och träd i äppellunden, konstverk i form av en Camilla Akrakas konstverk Listen, som symbol för Metoo, och Sean Henrys skulptur Standing man (se Figur 10 och Figur 11). Likt tidigare nämnts upplevs de flesta sittplatserna exponerade och inbjuder inte till längre vistelser. Det finns inte heller några tillhörande bord eller liknande för att bjuda in till plats för att äta vid, bortsett från uteserveringen. Sociala aktiviteter som kommunala aktiviteter, evenemang och handel observerades under första platsbesöket då Världsmästerskapet i rally anordnades i Umeå vilket medförde andra tillfälliga aktiviteter på torget.

Figur 10. Fotografiet visar konstverket Listen som utgör ett element att beskåda på torget. Fotografi: Rubertsson & Thunberg 2023.

Figur 11. Fotografiet visar konstverket Standing man som till skillnad från Listen smälter in i omgivningen. Fotografi: Rubertsson & Thunberg 2023.

5.3 Boverkets kriterier för trygghet

Enligt Boverket har platser som upplevs som trygga några gemensamma nämnare vilket har sammanställts till sex kriterier. De syftar till att bidra till en ökad trygghetsupplevelse på de offentliga ytorna. Resultatet av bedömningen av Rådhusorget utifrån Boverkets kriterier presenteras nedan.

5.3.1 Går att överblicka

Platsen går att överblicka då den består av många öppna ytor. Eftersom växtligheten är ganska skir bidrar det till en god sikt. Däremot kan siktlinjer begränsas vid tillfälliga aktiviteter. Rådhuset skymmer också utsikten mot älven vilket i sin tur begränsar möjligheten att se vad som händer runt hörnet när gående kommer från älven.

5.3.2 Ger kontakt med omgivningen

Enligt gestaltningsprogrammet framtaget av Sweco (2015:23) har man tagit bort de tidigare uppbyggda element som fanns på torgets västra del. Trappsteg framför Rådhuset har tagits bort och marken har höjts. Sweco (2015:23) anser att detta leder till att människor enklare kan förflytta sig ner mot Väven som är en plattform för kulturupplevelser och Umeälven.

Torget uppfattas som en del av ett större sammanhang snarare än avskilt från omgivande platser som ett resultat av goda siktlinjer. Ytan bakom Rådhuset är öppen mot Storgatan och Rådhusparken. Det finns en tydlig siktlinje mot Rådhusplanaden som leder ner mot Järntorget och Centralstationen. Platsens öppna karaktär mot omgivningen gör att torget inte upplevs som instängt och därmed ger en ökad känsla av trygghet.

5.3.3 Är befolkade

Rådhusorget känns befolkat när det sker populära tillfälliga aktiviteter. Däremot upplevs torget ibland som tomt och öde eftersom det annars används mestadels som passage. Det finns för få element som bjuder in till att stanna upp under en längre stund och det saknas attraktiva kantzoner. De flesta sittplatserna är utspridda och bjuder inte in för att sitta ner under en längre tid, speciellt för större sällskap att umgås.

5.3.4 Går att orientera sig i

Det finns många siktlinjer som gör det enkelt att orientera sig både på torget och till närliggande lokala landmärken som Väven, centralstationen och Rådhusparken (se Figur 7). Den öppna ytan ger många möjligheter att passera torget då det består av få hinder. Under platsbesöken noterades inga skyltar som visar riktning och avstånd till närliggande och viktiga platser.

5.3.5 Blandar vägar och bebyggelse

Det finns en blandning av vägar och bebyggelse på Rådhusorget. Storgatans placering bakom Rådhuset leder till att buller avskiljs från torget. Det finns både

mer officiella gångvägar och öppna ytor där man kan passera fritt. På torget får endast gående passera och vid utkanten av torgets hörn tilldelas parkering för cykel och bil. Verksamheter i form av gallerior, butiker och restauranger finns på bottenplan i omgivande bebyggelse. Våningsplanen högre upp utgörs främst av kontor och bostäder.

5.3.6 Är välskötta

Under platsbesöken noterades att det inte fanns särskilt mycket klotter och nedskräpningen var begränsad. Papperskorgar finns utplacerade bland annat nära sittplatser och kafébyggnaden. Däremot verkar det som att skräp lätt kan ansamlas i vattenrännorna (se Figur 12). Paradisäpplena från träden i äppellunden är en risk till nedskräpning ifall de inte plockas upp.

Figur 12. Vattenrännorna är inte i bruk under vintern och då verkar det finnas en tendens att skräp och löv samlas upp i rännorna. Fotografi: Rubertsson & Thunberg 2023.

5.4 Sammanfattning

Resultaten från platsanalysen visar på att Rådhusorget uppfyller de flesta av Boverkets utgångspunkter för att skapa en trygg plats. Den öppna planlösningen på Rådhusorget främjar orienterbarheten och leder till en god översikt av platsen. De tydliga siktlinjerna bidrar till att platsen har kontakt med omgivningen och hjälper även en att orientera sig både på torget men även i andra delar av staden. Torget som utgör en central plats i kommunen blandar vägar och bebyggelse på ett sätt som leder till att den främsta biltrafiken skiljs från torget. Torget är därmed avskilt från biltrafiken vilket bidrar till minskat buller och lägre ljudnivå som ökar tryggheten på platsen. Flera soptunnor tillhandahålls och eftersom det finns en liten mängd vegetation är risken för att löv ska ansamlas och se skräpigt ut relativt låg. Det finns dock en risk för att trädens frukter ramlar ner och ger ett ovårdat intryck. Skötsel och underhåll av platsen blir därmed nödvändigt för att undvika att platsen ser skräpig ut. Hur ofta och om underhåll av platsen sker är inget som analyserats i denna uppsats. Det som kan anses vara en bristande punkt på Rådhusorget utifrån Boverkets kriterier är att platsen ska vara befolkad. Gehl lyfter fram sina kriterier för *Bekvämlighet* som en grund för att en offentlig plats ska vara inbjudande, vilket i sin tur lockar människor till att använda platsen under längre tidsperioder (Gehl 2010:238). Även om de flesta av Boverkets kriterier uppfylls så finns en del brister när det kommer till uppfyllandet av kriterierna för *Bekvämlighet* på Rådhusorget. Det som anses bristande berör främst människors vilja att stanna längre på torget och möjligheten att utföra olika aktiviteter. Detta var något som observerades under platsbesöken då många människor passerade torget utan att stanna upp.

6. Diskussion

Att skapa livfulla och trygga offentliga platser är ett aktuellt ämne i dagens stadsplanering för att bidra till utvecklingen av hållbara städer. Den här uppsatsen ämnar besvara frågeställningen: *På vilka sätt utgör Rådhusorget ett livfullt och tryggt torg och vilka aspekter bidrar till att uppfylla detta?* Syftet är att utifrån en platsanalys av Rådhusorget i Umeå få en ökad förståelse för hur trygga och livfulla torg kan uppnås. Till vår hjälp för att besvara frågeställningen har vi gjort två platsbesök på Rådhusorget och analyserat torget utifrån Gehls kriterier för bekvämlighet och kategorisering av aktiviteter samt Boverkets utgångspunkter för trygghet. Nedan följer en diskussion om uppsatsens resultat och hur det förhåller sig till syftet och frågeställningen. Detta följs upp av en analys av metodval och genomförande samt förslag på vidare forskning inom uppsatsens ämne.

6.1 Resultatdiskussion

Likt tidigare nämnts har det uppstått opinion kring Rådhusorget och att det upplevs som en tom, ödlig och otrivsamt miljö (Umeå kommun 2020b). Anledningen till varför Rådhusorget har fått kritik kan bero på att platsen inte når upp till att vara en inbjudande och aktiv plats. Gehl (2010:147) hävdar att en nyckelfaktor för att bidra till livligare stadsrum är aktiviteter som främjar att människor vistas på platsen under en längre tid. I boken *People places- design guidelines for urban open space* lyfter även landskapsarkitekterna Marcus et.al vikten av att torg ska tillhandahålla element som övertalar till att stanna upp:

“People look for visual complexity in their surroundings and for “anchors” to which they can attach themselves, either physically (sitting, leaning against) or symbolically (standing near, looking at).” (Marcus et.al. 1998:26).

Apberget var en halvmåneformad upphöjning med tillhörande trappsteg som tidigare fanns på Rådhusorget. Den revs år 2013 och det väcktes stark opinion då den fungerat som en populär mötes- och demonstrationsplats för människor (Umeå Universitet 2017). Dessutom användes trappstegen som sekundära sittplatser i ett soligt läge med utsikt mot stadslivet på torget. Apberget var en plats där människor ofta stannade upp och umgicks vid, vilket är något som vi anser att den nya gestaltningen saknar.

Att människor känner sig trygga på offentliga platser är en viktig del för att känna sig inkluderad i samhället (Boverket 2022b). Vad som upplevs som tryggt kan däremot skilja sig mellan olika personer och det är därför av stor betydelse att aktiviteter på torg är anpassat för att inkludera så många som möjligt. Torg som är tillgängligt och inbjudande för målgrupper som kan ses som mindre representerade i samhället kan bidra till att även andra människor känner en viss trygghet på platsen. På samma sätt kan en offentlig plats vara exkluderande ifall en överrepresenterade målgrupp är den mest framträdande på platsen. Det kan leda till att andra grupper känner sig begränsade och ovälkomna.

En stor del av Rådhusorget består av en stor öppen yta. En nackdel med en så stor omöblerad yta är att den lätt kan upplevas som ödslig och endast användas till passage. Däremot är en fördel med den öppna planlösningen att den ger en bra överblick av platsen och skapar goda möjligheter att utföra tillfälliga aktiviteter för stora folksamlingar. Något som blev tydligt vid platsanalysen av Rådhusorget var att vid tillfälliga aktiviteter lockades många människor till platsen. Tillfälliga evenemang och aktiviteter på torg kan också vara ett alternativ till att inkludera en breddad målgrupp då aktiviteter som passar olika personer kan ske vid olika tillfällen. Aktiviteter och flexibla ytor kan leda till ett aktivt folkliv på torgen vilket bidrar till en ökad trygghet. Det krävs därför en balans mellan inbyggda element, som kan användas för aktiviteter under hela dygnet och året om, och tillfälliga element som skapar förutsättningar för aktiviteter för fler människor.

En viktig del av stadslivet är även att kunna kolla på andra människor. En levande offentlig plats där det finns närhet till andra människor kan inbringa en ökad känsla av trygghet. När det finns människor runt om är det större chans att någon ingriper vid oförutsedda händelser. Jacobs (2005:53) beskriver hur ordning och trygghet på stadens offentliga platser är något som primärt inte skapas av belysning, kameraövervakning eller polisen. Trygghet upprätthålls istället framförallt av människorna som befinner sig på platsen (ibid.).

6.2 Framtidens torg

Historiskt sett har torg varit placerade på de mest centrala platserna i städerna. Oavsett om det varit för kommersiella, religiösa eller politiska syften har torgen alltid varit de främsta mötesplatserna. Ett samhällsideal som påverkar användning av torgen idag är att en stor del av handeln, som tidigare legat i anknytning till torgen eller till och med på torgen, flyttats in i gallerior. Det skapar en diskussion ifall de stora öppna ytorna där torghandel historiskt ägt rum blir onödiga i dagens samhälle. Det skulle kunna vara ett ideal som lever kvar från när handel var torgens främsta funktion. Samtidigt används många torg idag fortfarande för marknader och

både intresset och medvetenheten om att handla lokala och miljösmarta produkter har ökat på senare år.

En ytterligare tydlig trend i dagens samhälle är urbanisering och förtätning. De rådande trenderna väcker frågor om de offentliga ytornas framtid och hur grönområden ska kunna inkluderas i städerna. Torg som oftast består av öppna hårdgjorda ytor har oftast en begränsad växtlighet. När allt fler grönytor i städerna försvinner till fördel för bostäder anser vi att de offentliga ytorna som blir kvar borde innehålla mer grönska och bli mer multifunktionella. Att utforma torg med mer växtlighet kan resultera i att människornas välmående gynnas och det kan bli en aspekt som lockar människor till en plats. Blommor, träd och planteringar är element att kolla på och kan vara en bidragande faktor till att folk stannar upp på torget. Ifall växtlighet ska kunna inkorporeras på torget blir det extra viktigt med underhåll av platsen så att trygghetskänslan inte påverkas negativt till följd av skrämmande intryck med löv och växtrester som blir liggande. Det går däremot att diskutera hur mycket grönska som borde tillåtas på ett torg. Torgens funktion skiljer sig från parker på så sätt att torg behöver vara tillgängliga för alla och erbjuda möjligheter för stora samlingar, exempelvis vid demonstrationer.

Då städer blir allt tätare och stadsplaneringen står för svåra konflikter där människor och trafik ska samsas på små ytor är det av intresse att diskutera om människor bör prioriteras före trafik på torg. Med anledning av att torg är en offentlig plats vars primära syfte är att gynna det sociala livet i form av möten och aktiviteter anser vi att motordriven trafik bör nedprioriteras. Vilken trafik kommer prioriteras i de centrala delarna i städerna i framtiden, biltrafiken eller gångtrafikanterna? Umeå är ett exempel på där gångtrafiken fått tagit upp mer plats på torget men på exempelvis Stora torget i Uppsala tillåts kollektivtrafiken passera över torget, även inom den nya renoveringen (Uppsala kommun 2022).

6.3 Metodkritik

En kritisk reflektion över metodens fördelar och nackdelar är av vikt för att ge en mångfacetterad bild av hur uppsatsens resultat kan tolkas. Resultatet påverkas av vår blick och urval. Både som landskapsarkitekter och människor med olika livserfarenheter. Vi som skrivit denna uppsats har olika bakgrund med skilda erfarenheter. En av oss har bott i Umeå i större delen av sitt liv och har mer koppling och känslomässig anknytning till platsen. Medan den andra inte har besökt platsen innan och kom därför dit med ett annat perspektiv. Analysen är baserad på våra tolkningar och ger därför inte ett definitivt resultat. Trots det kan analysen bidra

med viktiga perspektiv om hur en livfull och trygg offentlig plats skapas, och mer specifikt på Rådhusorget. De ramverk vi har använt oss av i analysen är mestadels generella för offentliga ytor och utgår inte specifikt från torg. Att använda Boverket som ramverk gav oss en generell bild av trygghet på offentliga platser medan Gehls kriterier gav en ökad förståelse för vilka aspekter som bidrog till att människor stannade upp och använde platsen. Det hade däremot varit givande att hitta ett mer konkret och relevant ramverk specifikt för torg.

Då begreppet trygghet är komplext och människor har olika uppfattningar om vad det innefattar blir slutsatsen i denna uppsats främst generell. En förbättringsåtgärd hade kunnat vara att utgå från en specifik målgrupp eftersom olika samhällsgrupper kan ha olika uppfattningar om vad som bidrar till trygghet på torget. En undersökning om hur en specifik samhällsgrupp uppfattar trygghet på torget skulle ge en ytterligare dimension att undersöka. För att utveckla arbetet ytterligare hade vi velat intervjua personer som använder platsen, undersöka vad deras upplevelse av torget är och hur de ser kring tryggheten på platsen.

En ytterligare förbättringsåtgärd hade varit att besöka platsen under kvällstid, när det är mörkt. Belysningen var en viktig utgångspunkt för arkitekterna i gestaltningen av Rådhusorget för att bidra till ökad trygghet. Eftersom vi inte besökte platsen under kvällstid kunde vi inte analysera hur belysningen påverkade upplevelsen av trygghet. Platsbesöket ägde även rum under vinterhalvåret vilket påverkar resultatet. Under platsbesöken fanns det en del snö vilket skymde delar av markbeläggningen. Även växtligheten upplevs annorlunda beroende på årstid och under vinterhalvåret är växtligheten inte lika framträdande. Endast en årstid har tagits i beaktning i denna analys. Generellt används offentliga platser mer under varmare årstider då människor rör sig utomhus oftare. Trots det anser vi att det är en viktig del av vår profession att gestalta platser som är attraktiva året om.

6.4 Vidare forskning

Vidare forskning om torg skulle kunna fokusera på trygghet ur ett större perspektiv, exempelvis utifrån säkerhet, brott eller kriminalitet. Likt vi nämnt tidigare är belysning en aspekt vi skulle vilja analysera djupare. Ytterligare forskning skulle kunna utgå från Boverkets kriterier för trygghetsskapande ljussättning (Boverket 2010:73). Det hade också varit intressant att göra en jämförande studie där två olika torg analyseras. Ett torg som anses vara erkänt livfullt och tryggt och ett som anses ödsligt och otryggt. Vad skiljer sig på torgen och vilka specifika aspekter är det som bidrar till den upplevelsen på platserna? Underlaget från den analysen skulle

därefter kunna leda till ett tydligare ramverk för vilka element som är viktiga för att skapa ett livfullt och tryggt torg.

6.5 Avslutning

Gestaltning av livfulla och trygga offentliga platser är en grundförutsättning för ett jämställt och inkluderande samhälle. De offentliga platserna ska vara tillgängliga för alla och därför har utformningen en stor påverkan på människors livskvalitet. Landskapsarkitekter har därför ett stort ansvar att utforma inbjudande platser som skapar goda förutsättningar för människor att mötas och umgås. Trygghet är en viktig faktor för att människor ska vilja uppehålla sig på torg och på så vis känna sig inkluderad i samhället. Det krävs en variation i vilka intressen som tillgodoses på torgen för att uppnå ett livfullt stadsrum. Tillfälliga evenemang kan vara ett sätt för att bidra till mänsklig aktivitet på torg men det behövs även andra fasta element som lockar människor till att stanna upp andra tider på året och dygnet. Torgens funktion och användning har genom tiderna förändrats beroende på vad som varit viktigt under den tiden. Det är därför väsentligt att utforma torg för de behov som finns idag. Den här uppsatsen har undersökt vilka faktorer som bidrar till att skapa livfulla och trygga torg, specifikt på Rådhusorget i Umeå. Trots att den här uppsatsen inte ger ett heltäckande svar framförs en tolkning av vad som kan bidra till ökad användning och trygghet på torg och vilka aspekter som är viktiga att ta i beaktning.

Referenser

- Björk, C., Nordin, L., Reppen, L. (2018). *Så byggdes staden*. 4 uppl., Stockholm:Svensk byggtjänst
- Boverket (2022a). *Användning av allmän plats*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/detaljplan/planbestammelser/anvandning-av-allman-plats/> [2023-02-17]
- Boverket (2022b). *Att planera för trygghet*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-atgarder/samhallsbyggnadsprocessen/att-planera-for-trygghet/> [2023-03-17]
- Boverket (2010). *Plats för trygghet: inspiration för stadsutveckling*. 1 uppl. Karlskrona: Boverket. https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/plats_for_trygghet.pdf
- Boverket (2022c). *Torg*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/detaljplan/planbestammelser/anvandning-av-allman-plats/Torg> [2023-01-19]
- Boverket (2022d). *Torg*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-atgarder/hur-har-andra-gjort/torg> [2023-01-19]
- Folkhälsomyndigheten (2022). *Mötesplats social hållbarhet*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/motesplats-social-hallbarhet/social-hallbarhet/> [2023-02-17]
- Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Washington DC: Island Press
- Gehl, J. (2011). *Life Between Buildings: Using Public Space*. 1 uppl., Washington DC: Island Press.
- Gehl, J. (2007). Public spaces for a changing public life. I: Ward Thompson, C & Travlou, P (red.) *Open space: people space*. London: Taylor & Francis. 3- 9.
- Jacobs, J. (2005). *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. 1 uppl., Göteborg: Daidalos.
- Mediespråk. (u.å.). *Trygg och säker – två ord med överlappande betydelse*. <https://www.mediesprak.fi/trygg-och-saker-tva-ord-med-overlappande-betydelse> [2023-03-08]
- Mehta, V. (2022). *Public Space : Notes on Why It Matters, What We Should Know, and How to Realize Its Potential*. 1 uppl., Milton: Taylor & Francis Group.
- Nationalencyklopedin (u.å.a). *säkerhet*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/sakerhet> [2023-02-22]

- Nationalencyklopedin (u.å.b). *torg*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/torg> [2023-01-19]
- Nationalencyklopedin (u.å.c). *trygg*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/trygg> [2023-02-15]
- Regeringskansliet (u.å.) *Boverket*. <https://www.regeringen.se/myndigheter-med-flera/boverket/> [2023-02-20]
- Svenska akademiens ordböcker. (2006). *Torg*. <https://svenska.se/saob/?sok=torg&pz=4> [2023-02-24]
- Sveriges kommuner och landsting (2015). *Förtätning av städer*. <https://skr.se/download/18.583b3b0c17e40e30384ae1a7/1643282557706/5381.pdf> [2023-02-09]
- SVT nyheter (2013). *Apberget ska rivas*. https://www.umu.se/nyheter/de-samtalar-om-apberget_5814816/
- Sveriges radio (2021). *Rådhusorget är landets näst fulaste torg*. <https://sverigesradio.se/artikel/radhustorget-ar-landets-nast-fulaste-torg> [2023-03-06]
- Sveriges kommuner och landsting (2015). *Förtätning av städer*. <https://skr.se/download/18.583b3b0c17e40e30384ae1a7/1643282557706/5381.pdf> [2023-02-09]
- Sweco (2015). *Gestaltningssprogram*. <https://www.mynewsdesk.com/se/umea/documents/gestaltningssprogram-raadhustorget-48768> [2023-02-15]
- Umeå kommun (2021). *Centrala stadsdelarna*. <https://www.umea.se/byggaboochmiljo/stadsplaneringochbyggande/stadsdelaroc-homraden/centralastadsdelarna.4.640818217563dc9fe55000.html> [2023-02-09]
- Umeå kommun (2022a). *Kommunens mål*. <https://www.umea.se/kommunochpolitik/kommunfakta/kommunensmal.4.5bc0956b1719ab0ae7f50.html> [2023-02-09]
- Umeå kommun (2022b) *Kommunfakta*. <https://www.umea.se/kommunochpolitik/kommunfakta.4.533ba3d3171b940e90039.html> [2023-02-09]
- Umeå kommun (2020a). *Rådhusorget*. <https://www.umea.se/trafikochresor/torgochhallmannaplatsor/radhustorget.4.19a41f3a17567e789efe0f.html> [2023-02-09]
- Umeå kommun (2020b). *Umeås stadsdelar - så står det till!*. Umeå: Umeå Kommun. <https://www.umea.se/download/18.333c64e217718860a233e3/1611148173163/Ume%C3%A5s%20stadsdelar%20-%20s%C3%A5%20st%C3%A5r%20det%20till.pdf>
- Umeå kommun (2018) *Översiktsplan Umeå kommun*. Umeå: Kommunfullmäktige <https://www.umea.se/download/18.250f9659174ae4b97941187/1601371952404/%C3%96versiktsplan%20Ume%C3%A5%20kommun.pdf>
- UNDP. (u.å.). *11 Hållbara städer och samhällen*. <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-11-hallbara-stader-och-samhallen/> [2023-02-09]

- Uppsala kommun (2022). *Så blir Stora torget när det är klart*.
<https://bygg.uppsala.se/planerade-omraden/storatorget/sa-blir-nya-torget/> [2023-03-20]
- Västerbottens kuriren (2019). *TV: Se invigningen av Rådhusorget*.
<https://www.vk.se/2017-10-28/live-se-invigningen-av-radhusorget>
- Zucker, P. (1959). *Town and square: from the agora to the village green*. New York: Columbia Univ. Press.

Bildkällor:

- Figur 1: Lantmäteriet (2023). *Umeå. SWEREF 99 TM, RH 2000*. Flygfoto. [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2023-03-20]
- Figur 2: Sweco (2015:11). *Rådhusorget perspektiv*.
<https://www.mynewsdesk.com/se/umea/documents/gestaltningprogram-raadhustorget-48768> [2023-03-21]
- Figur 3: Rubertsson, A. & Thunberg, E. (2023). *Foto på markbeläggning och omgivande hus*. [Fotografi]
- Figur 4: Rubertsson, A. & Thunberg, E. (2023). *Foto på bänk*. [Fotografi]
- Figur 5: Sweco (2015:19).
<https://www.mynewsdesk.com/se/umea/documents/gestaltningprogram-raadhustorget-48768> [2023-03-21]
- Figur 6: Rubertsson, A. & Thunberg, E. (2023). *Foto på granitblock*. [Fotografi]
- Figur 7: Sweco (2015:9). *Paradaxeln*.
<https://www.mynewsdesk.com/se/umea/documents/gestaltningprogram-raadhustorget-48768> [2023-03-21]
- Figur 8: Sweco (2015:3,22). *Stora talarstolen*.
<https://www.mynewsdesk.com/se/umea/documents/gestaltningprogram-raadhustorget-48768> [2023-03-21]
- Figur 9: Rubertsson, A. & Thunberg, E. (2023). *Foto på talarpodiet*. [Fotografi]
- Figur 10: Rubertsson, A. & Thunberg, E. (2023). *Foto på Listen*. [Fotografi]
- Figur 11: Rubertsson, A. & Thunberg, E. (2023). *Foto på Standing man*. [Fotografi]
- Figur 12: Rubertsson, A. & Thunberg, E. (2023). *Foto på vattenrännor*. [Fotografi]

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.